tot bekeering kwam, zoo hij maar zijn Bijbel voor zich neemt en leest, nu beweren kan wat er in staat, wat die Schrift ons leert en hoe we, om gehoorzaamheid aan het Getuigenis Gods te bewijzen, te gelooven en te handelen hebben. Zeer zeker, de lezing der Schrift tot eigen stichting der ziel gaat rechtstreeks op die eenvoudige wijze toe, en ook is er, gelijk onze vaderen beleden, die klaarheid en genoegzaamheid in de Schrift dat elk kind van God er den geloofsweg ter zaligheid in vindt. Maar, gelijk ieder toestemt, is het ons dáárom bij het oprichten van vereenigingen en bonden en genootschappen en stichtingen, en zoo ook op staatkundig terrein, niet te doen. Wat we dan noodig hebben te weten is, welke beschouwing over den mensch, over het huislijk, het maatschappelijk, het burgerlijk leven, en zooveel meer, de ware is, opdat we de beginselen, die hier door God gesteld zijn, voortplanten en er ons optreden en onze samenwerking op elk gebied des levens naar inrichten. Voor dat doel komt het dus aan op een principieele, wel samenhangende, en op het leven toegepaste kennis van den inhoud der Schrift. Het is dan niet genoeg dat ge zegt: Wij zijn het er saam over eens, dat de Schrift ons leiden moet, maar ge moet nader bepalen, hoe ge te weten komt, wat die Schrift wil en bedoelt.

Dit schijnt wel overbodig zoo men, in juridischen zin, de Schrift als een wetboek, en de stellige uitspraken die er in staan, als wetsartikelen verstaat.

Maar daarover dat de Schrift als zulk een Wetboek is na te slaan, moet men het dan toch eerst eens zijn. En juist daarover zijn we het *niet* eens. Integendeel, niemand die op de hoogte der zaak is, die deze opvatting niet als geheel verouderd en onbruikbaar verwerpt. De kenner lacht er om. Zoo is de Schrift niet. Stellige uitspraken geeft ze niet dan bij uitzondering, en het overgroot deel van haar inhoud is historie, zijn zielsuitingen, profetiën over ondergegane volken, of ook wetten en regelingen voor heel andere toestanden, dan waarin wij leven. *Zelf* stuit wie enkel tekst naast tekst legt, gedurig op geheel tegenstrijdige uitspraken, en het spreekwoord herinnert het ons, hoe bij zoo oppervlakkige methode elke ketter zijn letter heeft . . . Van oudsher is daarom door ernstige mannen begrepen, dat men zonder een wel-doordachte hermeneutiek niet verder kwam. Men moest om verder te komen, het er over eens zijn, of de Schrift enkel letterkundig en geschiedkundig of ook allegorisch-mystisch was uit te leggen, of de Schrift alleen instond voor wat er rechtstreeks stond dan wel ook voor wat er logisch uit viel af te leiden, en ook of, om nu niet meer te noemen, elk vers op zich zelf gold, dan wel of de Schrift te verklaren was naar de „analogie des geloofs".

De heer Lohman splitste dit stuk van het betoog in tweeën, en waande dat in de eerste zinsnede er van over den *grondslag* gehandeld werd.

Zoo schreef hij er van:

> Dit alles kan worden toegegeven. Ter toepassing van de Schrift op het leven, moet men nader bepalen, hoe men te weten komt wat de Schrift wil en bedoelt. Juist dit is de arbeid dien de wetenschappelijke schriftonderzoeker heeft te volbrengen; hij heeft de waarheid te onderzoeken met betrekking tot allerlei vraagstukken des levens. Misschien *komt* hij bij dat onderzoek *tot* eene „gereformeerde" schriftbeschouwing, misschien ook niet; in geen geval kan hij *daarvan uitgaan*. Om te weten te komen wat de Schrift wil en bedoelt moeten wij haar zelve raadplegen, tenzij wij een gezaghebbenden uitlegger der Schrift erkennen. Hetgeen derhalve hier wordt gezegd bewijst niet, dat zekere beschouwing, — hetzij dan de gereformeerde of eene andere — *grondslag* moet zijn van hetgeen te onderzoeken valt.

En vervolgde tegen de tweede zinsnede aldus:

> Dit alles is zeer waar. Maar *wie* moeten nu al die vraagstukken beantwoorden? Immers niet „de eerste de beste die tot bekeering kwam", die „in de Schrift den geloofsweg ter zaligheid" zoekt en niets meer, maar juist die wetenschappelijk aangelegde mannen, die in staat zijn hun geest met zulke vraagstukken bezig te houden.
>
> Tot dusver is nog steeds niet aangetoond, waarom, bij het verrichten van dezen arbeid, men eerst moet gaan staan „op den grondslag der gereformeerde beginselen". Veeleer dringt zich bij het lezen de gedachte op, dat hij het veiligst gaat, die zich *bindt* aan Gods woord, nits hij zich dan ook aan niets anders gebonden voele, opdat hij niet aan het hinken op twee gedachten gerake.

Deze opmerkingen raken geen van beide het gevoerde betoog. In dat betoog toch werd gehandeld niet van den grondslag, maar van de *methode van onderzoek*. Over de methode van onderzoek der Heilige Schrift, zoo werd betoogd, bestaan van oudsher uiteenloopende inzichten. Alleen wie saam eenzelfde methode volgen, kunnen aan een zelfden bouw medewerken. Ge dient dus, zoo was de conclusie, eer ge saam zult gaan bouwen, u met elkander te verstaan over de te volgen methode.

De critiek van den geachten schrijver gaat geheel buiten deze quaestie om, en leent zich dus niet tot nadere toetsing.

Alleen valt er uit op te maken, dat de geachte schrijver de meening is toegedaan, dat elk theoloog op eigen gelegenheid zelf zoo eens uit de Heilige Schrift zijn methode van onderzoek opmaakt. Een uiteraard onhoudbare gedachte, want vooreerst sluit elk dezer zich aan den arbeid der historie aan, en ten andere is methodologie nooit uit de Schrift, zonder meer, vast te stellen. Ook het licht van historie en natuur spreekt hier mede.

Wat de geachte schrijver onder punt 8 aanhaalt en bespreekt, zij verschoven naar later, als de Universiteitsquaestie nader ter sprake komt. We gaan dus door.

Dr. Kuyper schreef:

> En bij alle deze vraagstukken dook dan nog de drievoudige mogelijkheid op, dat men gelijk de Roomschgezinde belijdt, bij de Schriftuitlegging gebouden is aan de uitspraak der Kerk, gelijk de Doopersche staande hield aan de ingeving van het innerlijk licht, of wel gelijk de Gereformeerde beleed alleen aan het geestelijk-wetenschappelijk, mits altoos vrije onderzoek.

Wat geeft het u dus, of ge uw Vereeniging of Stichting al bindt aan de H. Schrift, als blijkt, dat uit diezelfde Schrift door den één deze en door den ander een geheel andere zienswijze omtrent den mensch, omtrent de verhouding tot de wereld, omtrent den regel van het burgerlijk leven, en omtrent de verschillende maatschappelijke verhoudingen wordt afgeleid. Dan zijt ge het *niet* eens, dan *kunt* ge niet samenwerken, en brengt te weeg, dat de autoriteit van de Schrift dien ge saam zegt te belijden, een twistappel onder u wordt, in plaats van u te vereenigen.

Neemt ge daarentegen de Gereformeerde beginselen als grondslag aan, dan hebt ge u over alle deze vraagstukken van uitlegging uitgesproken, en weet ge hoe ge saam den zin en de openbaring der Schrift omtrent den mensch en de verhouding waarin God hem geplaatst heeft, verstaat.

Op het laatste merkt de heer Lohman dit aan:

> Dit spreekt van zelf. Het is wat de Franschen noemen une vérité de Monsieur de la Palisse. Als men, *in onderling overleg*, al datgene vaststelt, waarover de menschen verdeeld zijn, dan is onderlinge strijd over die punten niet meer te verwachten. In een staatkundig program kan dat dan ook best. Men kan samenwerking beoogen van hen die *onderzocht hebben*, en op grond van dat onderzoek iets willen tot stand brengen. Maar is het, ter vermijding van twistgesprekken, mogelijk en geoorloofd zulk een afspraak ook dan te maken, als „de waarheid" *onderzocht moet worden;* als moet worden nagegaan *welke* de eischen zijn die *de Heilige Schrift* stelt ten aanzien van allerlei vraagstukken, „omtrent de verhouding tot de wereld, tot het burgerlijk leven," enz.?

Ontkend wordt niet, dat er een stelsel uit de H. S. moet worden afgeleid. Maar de vraag is, of ook aan eene inrichting, die zich met het onderzoeken der waarheid bezig houdt, zulk een *willekeurig gekozen* stelsel ten *grondslag* mag worden gelegd; of tot grondslag daarvan iets anders mag gelegd worden dan datgene, wat aanspraak mag maken op den naam van „de Waarheid" te zijn, n.l. het woord van God?

Nu is echter volgens Dr. Kuyper, en hier komen wij tot het „fijne puntje," de Schrift daarvoor niet geschikt.

Het speet ons dit te lezen, omdat het toont hoe weinig de geachte schrijver de Gereformeerden nog verstaat en wat jammerlijke voorstellingen hij ons toedicht.

Geschreven was: dan hebt ge u over deze vraagstukken van uitlegging *uitgesproken*, en *weet* ge, hoe ge saam den zin der Schrift omtrent den mensch enz. *verstaat*.

Hier was dus sprake van een *overtuiging*, die men tegenover elkander uitspreekt, en van een besluit tot *saamwerking* op grond van die overtuiging.

Hiervan nu maakt de heer Lohman: *als gij in onderling overleg dat alles vaststelt.*

Het diepgaand verschil springt in het oog.

Dr. Kuypers betoog sprak van de gevestigde overtuiging van den één die met de gevestigde overtuiging van den ander blijkt overeen te komen. De heer Lohman maakt er van, dat men bij manier van overleg en afspraak er zeker program van heeft opgemaakt. Zelf noemt hij het een „willekeurig gekozen stelsel."

Geen woord hierover meer!

Over het nooit volstrekte, maar altoos betrekkelijke van onze kennis der waarheid liet Dr. Kuyper zich in dezer voege uit.

> In de H. Schrift is alzoo een stelsel geopenbaard, waarvan de deelen in vast onderling verband staan, en voor ons is het maar de vraag, of wij dit „stelsel van God" uit de Schrift kunnen leeren kennen. Bij die vraag nu overvalt ons onze menschelijke beperktheid en onze zondige zelfverduistering. Neen, dat stelsel van God in volstrekten zin te kennen is verbeurd. Wij kennen het slechts bij benadering, niet dan met langzaam toenemende helderheid, en het verschil van mensch en mensch, van volk en volk, van land en land spreekt hier zóó sterk mede, dat zich in den loop der eeuwen *meerdere* voorstellingen omtrent dit stelsel dat in Gods Woord ligt, gevormd hebben, en dat er in deze eeuw, onder den invloed der Duitsche wijsbegeerte, nog een nieuwe ethische voorstelling omtrent het „stelsel van God" is bijgekomen. Zulk een voorstelling nu die de mensch zich vormt omtrent het stelsel waarmede God alle dingen schiep en regeert, heet iemands *levens- en wereldbeschouwing*, en de vaste uitgangspunten voor de lijnen van zulk een voorstelling noemt men *iemands beginselen*. En in dien zin nu spreekt men van Roomsche beginselen, Luthersche beginselen, Doopersche beginselen, Gereformeerde beginselen, en thans ook van Ethische beginselen, of wil men van een Roomsche, Lutherse, Doopersche, Gereformeerde en Ethische levens- en wereldbeschouwing. En althans bij de vier eerste verstaat niemand daaronder een eigen stelsel van eenig mensch, maar, uitsluitend en eeniglijk, de samenhangende voorstelling, die men, op onderscheiden standpunt, achtte zich uit de Openbaring die God ons gaf, te moeten vormen omtrent het stelsel van God zelven.

Hierop merkt de geachte schrijver, na korte inleiding, dit aan:

> Wel verre dat die „levensbeschouwingen" bij het onderzoek der waarheid als uitgangspunt in aanmerking zouden mogen komen, moeten zij, en zij allereerst, voortdurend aan Gods woord worden getoetst.
>
> Nemen wij b. v. het recht. Ongetwijfeld houdt dit nauw verband met levensbeschouwing; met tijd en volk; met „verschil van mensch en mensch, van volk en volk, van land en land"; en dwaas is, wie daarmee geen rekening houdt. Maar dat recht zelf moet worden getoetst aan, en moet wijken voor de waarheid zelve; voor de eeuwige beginselen door God zelven vastgesteld, en die wij, geloovige christenen, vinden in en afleiden uit de Openbaring Gods in de Heilige Schriften. Wie „de waarheid" lief heeft, moet pogen zich los te maken van die „wereldbeschouwingen," mits hij zich binde aan Gods woord zelf.
>
> Verraadt de redeneering van den geleerden schrijver niet zekere mate van scepticisme, of indifferentisme?
>
> Omdat wij de objectieve waarheid wegens „onze beperktheid en zondige zelfverduistering" niet ten volle kunnen leeren kennen, wordt . . . . die beperktheid en zelfverduistering zelve tot vast uitgangspunt gesteld. Men onderscheidt de „voorstellingen" der waarheid in Roomsche, Luthersche, Gereformeerde enz., en kan daarbij nog heel wat meer groepeeringen maken, dan de schrijver doet.
>
> Nu behooren de meesten, door geboorte, door opvoeding of door met bewustheid gedane keuze, tot een of andere groep. De „voorstelling" van die groep zal uitgangspunt van het onderzoek der waarheid zijn. Stuit men bij dat onderzoek op iets, dat niet met het uitgangspunt valt te rijmen, dan wordt niet de juistheid van het uitgangspunt onderzocht, want dat staat nu eenmaal vast; het is „grondslag"; maar dan wordt de onderzoeker ter deure gewezen, met de mededeeling dat hij blijkbaar behoort tot een andere groep, die van een ander „uitgangspunt" uitgaat. Op die wijze blijft dan de eenheid — en waarschijnlijk ook de zelfgenoegzaamheid — der groep bewaard.

En merkt dan omtrent de Roomsche geleerden op:

> Of ooit de Lutheranen, Dooperschen enz. bij het onderzoek der waarheid hun „levensbeschouwing" tot uitgangspunt en grondslag hebben genomen, weet ik niet. Maar ik betwijfel ten sterkste, dat de R. Katholieken ooit zulk een volkomen onvasten en irrationeelen grondslag hebben aanvaard. Ik heb er ten minste nooit van gehoord. Wel weet ik, dat de R. K. gelooven dat *God zelf* eene macht op aarde gesteld heeft die de grenslijn weet te trekken tusschen de objective waarheid en de menschelijke voorstellingen daarvan. Die macht beslist echter niet wat al dan niet past in een Roomsche levensbeschouwing; deze levensbeschouwing zelve is veeleer het uitvloeisel van hetgeen bedoelde macht beslist. Die macht laat b. v. op de H. S. allerlei kritiek toe, maar zij behoudt zich voor, den criticus het spreken te verbieden, zoodra zij oordeelt, dat de door *de Kerk* beleden waarheid dit eischt. Want de kerk is onfeilbaar. In dat stelsel zijn er dan ook wettige organen, om in zulke vragen met kennis van zaken te beslissen.
>
> Dit alles is goed of niet goed, maar het is in allen gevalle rationeel en begrijpelijk. Maar hoe iets, zóó vaag als een levensbeschouwing, kan dienen tot „uitgangspunt" of grondslag bij het onderzoek der waarheid, is niet begrijpelijk. En het wordt nog onbegrijpelijker bij het totaal gemis van organen om op wettige wijze te constateeren wat al dan niet aan zulk een „levensbeschouwing" moet geacht worden te beantwoorden. De „zienswijze" van zekere toevallige menschengroep (b. v. contribuanten voor eene vereeniging, politieke partij) wordt op die wijze het „uitgangspunt" voor hen die op zich nemen het onderzoek van de waarheid!
>
> Zoo stelt men immers de menschelijke willekeur boven de goddelijke waarheid.

Dit komt neer op de vraag, of onze kennis en onze belijdenis van de Waarheid al dan niet eene absolute is.

Zelfs de Roomschgezinden beweren dit niet van heel *de* Waarheid. Integendeel, Rome laat zeer veel speelruimte voor verschillende inzichten, ook op theologisch gebied. Alleen houdt Rome staande dat *het deel* der Waarheid, dat zij als kerk belijdt en te belijden oplegt, een volstrekt en absoluut karakter draagt. Reeds wat de geachte schrijver van Rome zegt, geeft vat op zich.

Toch geven we in het algemeen toe, dat Rome het meer *absolute*, wij Protestanten het meer *relatieve* karakter van de belijdenis der Waarheid vertegenwoordigen. Niet dat óf een echte Luthersche óf een wezenlijk Gereformeerde voor zichzelven persoonlijk wankelend in zijn belijdenis zou staan, maar door het bestaansrecht van kerk naast kerk te erkennen is dan toch altoos het recht van het *relatieve* gehuldigd. Rome doet dit dan ook niet. Zij kent alleen *de* kerk, d. i. haar zelve.

Steeds nauwkeuriger historische studie heeft dan ook aan het licht gebracht, dat de betrekkelijke verschillen van kerk en kerk in de belijdenis, niet losse en op zichzelf staande verschillen zijn, opgekomen uit een uiteenloopende exegese van dezen of genen tekst; maar dat ze onderling saamhangen, alle uit een vast grondverschil voortkomen, en dat dit vaste grondverschil saamhangt met historische toestanden, met zielkundige verschijnselen, en met geestelijke practijken. Doch altoos zoo, dat elke kerkelijke schakeering voor zich beweert (en dit dan ook meent) dat de lijn waarlangs zij zich beweegt, de ware lijn der Heilige Schrift is.

Wat wil nu de heer Lohman? Dit, dat de wetenschappelijke onderzoekers als geheel nieuwe menschen tot de Schrift zullen komen, en zelven het geheele onderzoek *de novo* zullen beginnen, zonder voorraf op voeten of vamen na te weten, waar ze met hun onderzoek zullen uitkomen.

Zulke onderzoekers bestaan echter alleen in de verbeelding, of *buiten* den kring der wetenschappelijke mannen.

Feitelijk zal geen man van wetenschap ooit zoo te werk gaan, of zich ook maar inbeelden, dat hij het zou kunnen.

Ieder onzer moet staan op de schouders van het voorgeslacht, moet rechts en links leunen op zijn medeonderzoekers, en moet alvorens hij aan zijn Schriftonderzoek zelf ook maar de minste waarde zal toekennen, over allerlei vragen en methoden enz., bij anderer licht, voor zichzelven tot klaarheid zijn gekomen.

Vóór dien tijd kan hij wel peuteren en ploeteren, maar geen *wetenschappelijken* arbeid leveren.

Wat de geachte schrijver geheel voorbijziet, is 1°. de samenhang van het tegenwoordig onderzoek met dat van het verleden, 2°. de samenhang van het onderzoek van den een met dat van den ander, 3°. de samenhang van zijn onderzoek met zijn eigen subject, en 4°. de samenhang van zijn onderzoek met de algemeene ideeën die leiding aan zijn denken geven.

Door dit alles voorbij te zien, is de geachte schrijver er toe gekomen, de geheele idee van een *levens-* en *wereldbeschouwing* als een soort menschelijke verzinning te verstaan, en niet in te zien, dat het verschil tusschen iemand die in het bezit er van is, en iemand die ze mist, alleen hierin bestaat, dat wie ze mist, tot zijn dood toe nooit anders dan *steenen* op elkaar stapelt, terwijl wie ze heeft, *bouwt*. Of wil men, dat wie ze heeft, systematisch onderzoekt, wie ze mist atomistisch.

Officieele Berichten.

De Classes Almkerk heeft in hare vergadering van 7 Dec. te Nieuwendijk, den heer H. Meulink, candidaat aan de Theologische School te Kampen, praeperatoir onderzocht en met algemeene stemmen beroepbaar gesteld voor de Gereformeerde kerken.

DEP. CORR. M/D H. OVERHEID.

Aan de Gereformeerde Kerken.

Nogmaals vestigen *Deputaten voor de Correspondentie met de Hooge Overheid, ingevolge een besluit van de jongste Generale Synode*, de aandacht van de *Kerkeraden* op de *Algemeene Volkstelling*, die bij den uitgang van dit jaar overal in ons land zal worden gehouden.

Daar zijn verschillende redenen, welke wij thans niet behoeven te noemen, maar die, naar het oordeel van de Generale Synode, het hoogst gewenscht en noodig doen achten, dat *alle leden* en *doopleden onzer Kerken*, hetzij zij hoofden van gezinnen of alleen wonende personen zijn, zoo voor zich als voor de hunnen in de stukken voor de Volkstelling *duidelijk invullen, dat zij behooren tot* DE GEREFORMEERDE KERK. Alsmede, dat, zoo ze door de beambten de stukken laten invullen, zij zich wel verzekeren, dat deze werkelijk den naam *Gereformeerde Kerk* invullen.

In streken, waar, zooals bijv. in Noord-Brabant, de Hervormde Kerk soms ook Gereformeerde Kerk genoemd wordt, is het zelfs gewenscht, dat men invult of laat invullen: GEREFORMEERDE, *maar niet Hervormde*, KERK.

De Generale Synode dringt er ten zeerste op aan, dat *elke Kerkeraad*, op de hem gepast voorkomende wijze, *al de leden* en *de doopleden* zijner Kerk even vóór Nieuwjaar *ernstig aan hunne roeping in dezen zal herinneren.*

Namens Deputaten voornoemd,
M. NOORDTZIJ,
Secretaris.

Kampen, 12 Dec. '99.

THEOLOGISCHE SCHOOL.

Heden avond, ten 8 ure, op den 45en jaardag der School, droeg Prof. Dr. H. Bavinck in de Aula, het Rectoraat over aan Prof. P. Biesterveld, daartoe door de Curatoren benoemd. Vooraf heeft de aftredende Rector eene rede gehouden, over *Het Doctorenambt.*

De *oorsprong*, de *ontwikkeling* en de *beteekenis* van dit Doctorenambt in het midden en ten dienste van de Gemeente van Christus, werden in het licht gesteld. Door deze doctoren vervult de Kerk hare roeping, om het Evangelie aan alle creaturen, dus ook op de erve der wetenschap en aan onderzoekers der eeuw, te verkondigen als de kracht Gods en als de wijsheid Gods. Door hen handhaaft zij haar recht en haar vrijheid tegenover de wetenschap, wordt zij bevestigd als een pilaar en vastigheid der waarheid, wast zij op in de genade en kennis van den Heere Jezus Christus en komt zij tot de eenigheid des geloofs en der kennis van den Zone Gods.

Al mag het onderscheid tusschen den geloovige en den pastor en zoo ook tusschen den pastor en den doctor geenszins worden uitgewischt, toch is aan de andere zijde de eenheid in den inhoud en in de zekerheid der kennis, die hen onderling samenverbindt, niet uit het oog te verliezen. En juist door die eenheid is de Kerk van Christus bevoegd en bekwaam, om zich doctoren toe te voegen, die de waarheid uitleggen, verdedigen en toevertrouwen aan mannen, die bekwaam zijn om anderen te leeren. Beoefening der theologie en opleiding tot den dienst des Woords zijn de beide werkzaamheden, welke de Kerk aan hare doctoren opdraagt; en deze zijn geen andere dan die, welke ook door hoogleeraren in de theologie verricht moeten worden. Naar de Gereformeerde gedachten over het wezen én het doel der Godgeleerdheid is er geen onderscheid tusschen doctoren der Kerk en professoren der theologie. Doctoren der Kerk kunnen zijn en behooren te wezen dienaars en priesters der wetenschap.

Daarom, zóó betuigde spreker, staat voor mijn geest een ander beeld van de universitas litterarum, dan voor den geest van Kant en Fichte.

Met dankbare waardeering werd ten slotte melding gemaakt van de zorg der Kerken voor de School en in 't bizonder van het besluit der laatstgeh. Generale Synode, om deze hare stichting te handhaven en te bevestigen; alsmede van de benoeming van Dr. H. H. Franssen, die in ons midden was, als Penningmeester der School. Uit de jaargeschiedenis der School werd voorts medegedeeld het overlijden van den hooggeachten Curator Ds. W. J. de Haas, een man vol belangstelling in de welvaart en den vrede van Kerk en School, en van den student Albertus Veenkamp, een jongeling van goede verwachting, die zijne studie aan de School had voleind. Dertien nieuwe studenten werden ingeschreven, en thans staan op de rol der studenten de namen van zeventig broederen, die zich voorbereiden voor de bediening des Woords.

Behalve de Hoogleeraren en de Leeraren van het Gymnasium, met echtgenooten en familie, de studenten en eenige leerlingen van het Gymnasium, werd deze samenkomst ook door de bedienaren des Woords en door ouderlingen en diakenen en door andere broeders en zusters der Gemeente bijgewoond. Van de Curatoren waren tegenwoordig Ds. J. Bavinck en Ds. T. Bos. Zegene de Heere uit genade het gesproken woord, dat reeds in druk verscheen, en verhoore Hij de bede voor School en Kerk!

Het *Secretariaat* is voor het nieuwe jaar aan Dr. H. Bavinck opgedragen.

Met aanbeveling van de Theologische School in de liefde en gebeden van al de Kerken.

Namens het College van Hoogleeraren,
L. LINDEBOOM, *Secretaris.*

Kampen, 6 December 1899.

Buiteland.

Engeland. Cromwell herdacht.

In de maand November werd een standbeeld van Cromwell onthuld, dat geplaatst werd voor Westminster Hall te Londen. Bij de onthulling voerde lord Rosebery het woord, er op wijzende, dat ieder er zijn eigen beschouwing over Cromwell op nahield. Soms hoort men van hem, dat hij een psalmzingende windmaker was, die het hoofd van zijn koning afsneed. Menigeen die over Cromwell spreekt, weet niet veel meer van hem te vertellen; lord Rosebery liet ook doorschemeren, dat in de aangehaalde woorden het gevoelen der meerderheid van het Hoogerhuis wel kon weergegeven zijn. Daartegenover stelde spreker het gevoelen van lord Macaulay, den grooten geschiedschrijver, die van hem getuigde, dat hij de grootste vorst was, die ooit over Engeland regeerde. De voornaamste autoriteit over deze periode. Gardiner, die de politiek van Cromwell aan een scherpe critiek onderwierp, resumeert zijn oordeel over Cromwell in deze woorden: „Het is tijd voor ons om hem te bezien, gelijk hij werkelijk was, met al zijne physieke en moreele stoutmoedigheid, met al zijn teederheid on geestelijke ontfermingen. In de wereld van actie, wat Shakespeare was in de wereld der gedachten; de grootste, omdat hij de meest typische Engelschman van alle tijden was. Souty, de groote vriend van Bilderdijk, spreekt van Cromwell als van den heer van de drie koninkrijken ontegenzeggelijk den machtigsten potentaat van Europa, en als van den man, die ongetwijfeld de grootste zijner eeuw was. Hij hield het er ook voor, dat niemand meer waard was de positie te vervullen die hij innam, als hij.

Vervolgens ging de spreker er toe over, om de verdiensten van Cromwell in herinnering te brengen als veldheer, als regeerder, en als de man dien den Britschen invloed naar buiten krachtig wist te doen gelden. De militaire verdiensten worden door alle partijen als om strijd gehuldigd; het is dan ook in alle geschiedboeken over de ontwikkeling der krijgskunde te lezen, welke meesterlijke operatiën Cromwell verricht heeft met zijn leger van 40,000 psalmzingende soldaten, waarin de tucht van Gods Woord zoozeer heerschte, dat 't het land kon doortrekken, zonder dat een vrouw of meisje overlast werd aangedaan. Als staatsman heeft hij steeds de banier der vrijheid opgeheven en streed hij voortdurend voor verdraagzaamheid. Zelfs in Schotland wist hij zoo te regeeren, dat er een vereeniging tusschen de beide koninkrijken ontstond. Het is waar, dat sommige Episcopalen niet zoo vrij waren in hunne practijken als hij dit verlangde, maar aan de andere zijde moet getuigd, dat hij trachtte de Anglikaansche staatskerk, waartoe hij zelf niet behoorde, daar hij zich bij de Independenten of Congregationalisten gevoegd had, zoo goed mogelijk te maken; hij zorgde er voor, dat waardige predikanten haar dienden. Hij was ook de eerste regeerder in Engeland, die de Joden toeliet; daarom verheugde lord Rosebery zich er over, dat sommige eerste Joodsche mannen als lord Rothschild, sir Samuel Montegu en Benjamin Cohen tegenwoordig waren om uiting te geven aan hun sympathie voor Cromwell.

Natuurlijk moest het zeer in den smaak vallen van het Engelsche publiek, dat Cromwell door lord Rosebery werd voorgesteld als een imperialist. Zij die echter meenen, dat Cromwell een voorlooper zou zijn van een Chamberlain, worden terecht gewezen, door het feit, dat Cromwell's invloed naar buiten steeds werd aangewend tot bescherming van degenen, die om der geloofswille vervolgd werden. Het is bekend wat hij voor de Waldenzen deed, die in Italië zoo vele hunner zonen den marteldood zagen sterven. Cromwell sprak, en zonder dat het noodig was het zwaard te trekken, was zijn woord voldoende om de vervolgden te redden. Spanje en Frankrijk streden om de eer, verbonden te zijn met den strijder voor de vrijheid van het Protestantsche geloof. „Wat is het geheim van deze buitengewone macht," aldus sprak lord Rosebery. „Wanneer men zegt, het was zijn godsdienstig geloof, dan is dit antwoord niet geheel juist, want hij ontleende zijn kracht aan een practische mystiek. Een man, die zijn inspiratie kennelijk ontleende aan zijn nauwe gemeenschap met het bovennatuurlijke en hemelsche, een man die deze inspiratie heeft, gepaard met de energie van een krachtig man van actie, wanneer zulk een man leeft in de gemeenschap met een Sinai op zijn eigen hand en wanneer het hem dan behaagt neder te dalen op deze wereld, dan schijnt bij gewapend met niet minder dan de verschrikkingen en de geboden van den Almachtige zelf."

Wij zouden dit oordeel niet gaarne onderschrijven, omdat het onze overtuiging is, dat Cromwell naar het geschreven Woord handelde en slechts een enkele maal bij de onthoofding van Koning Karel, zich heeft laten leiden door een inwendige stem.

Velen hebben Cromwell voor een huichelaar uitgekreten, „maar", zegt Rosebery, „wanneer zij, die dit denken Cromwell's brieven aan zijne kinderen lazen, zoo zouden zij van die gedachte moeten terugkomen". Ook wees de redenaar er op, in welke betrekking Cromwell tot Georges Fox, den stichter der Kwakers gestaan heeft. Deze werden in die dagen verjaagd, vervolgd en uitgeworpen; wat voor belang kon Cromwell er bij hebben om vriendelijk met hen te handelen en hen te verzekeren dat wanneer zij elken dag een uur bijeen konden zijn, zij nader tot elkander zouden komen.

Den dag vóór den slag van Marstonmoor kwam Cromwell te Knaresborough en verdween voor ieders oog. Men zocht hem uren lang maar te vergeefs. Een meisje herinnerde zich dat er boven in den toren nog een kamertje was, dat nooit werd gebruikt; zij ging er heen en zag door het sleutelgat den Protector op zijn knieën met den Bijbel voor zich. Zoo zijn er vele bewijzen van Cromwell's ongeveinsde godsvrucht aan te halen. Het is duidelijk, dat een huichelaar met zulk een godsdienstige kracht kon uitoefenen, als waartoe Cromwell in staat bleek.

Het verheugt ons, dat een persoonlijkheid als Cromwell èn in Engeland èn daar buiten recht wordt gedaan; dat een man van de positie van Lord Rosebery daartoe medewerkt, niet het minst.

WINCKEL.